

ПРИРОДА ЯК ПРЕДМЕТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Самарська А.В., Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

Особливим викликом існуванню людства в кінці XX та на початку XXI ст. стала екологічна криза, яка спричинена технічною експансією людини у сферу природи.

Екологічна криза – це криза усталених способів ставлення людини до природи. В широкому плані мова йде про кризу сучасної доби, сучасної цивілізації, кризу всіх її інституцій і систем: політики, економіки, науки, виховання. Однак передусім – це морально-етична криза, криза етики як науки, її обґрунтування та застосування.

Екологічна криза є загрозою буттю, Dasein, не лише в Гайдеггеровому розумінні, тобто буттю людини, а й у розумінні Г. Йонаса, тобто буттю людства. Навіть більше, екологічна криза є універсально-онтологічною кризою, що загрожує буттю як такому, загрожує його цілісності. Адже тільки людина має справу зі світом як цілісністю всього буття. І якщо вона знищує своє довкілля, то вона знищує й саму себе, а знищуючи себе, знищує і означену цілісність.

На жаль, сьогодні ніхто вже не назве безглуздим запитання, чи не перетворилось навколишнє середовище, біосфера в цілому та її фрагменти, які підпорядковані нашій владі зокрема, в щось таке, що потребує нашої турботи і ставить перед нами моральні вимоги – не лише задля того, щоб урятувати нас, а й для самої себе, з її власного права.

У своїй книзі “Принцип відповідальності” Г. Йонас пише, що зміна характеру людської діяльності потребує істотних змін в етиці та імперативів нового типу.

Екологічний імператив сучасної епохи – це сукупність умов взаємодії суспільства та природи, порушення яких буде мати катастрофічні наслідки для майбутнього існування людства.

Категоричний імператив сучасності, який би відповідав новому типу людської діяльності виводить Г. Йонас: в позитивній формі “Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя”, “Занось до свого теперішнього вибору як спів-предмет твого воління цілісність людини в майбутньому” або ж в негативній формі “Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості такого життя”, “Не завдай шкоди умовам для беззастережного продовження існування людства на землі”.

Близьку до означеної позиції точку зору мав видатний гуманіст Альберт

Швайцер, який обґрунтував принцип “благочиння перед життям”: зриваючи квітку, людина чинить зло, рятує поранену тварину, творить добро. Це так просто, так елементарно. І цю елементарність, пізнаваність в кожному акті людської поведінки Швайцер вважав найважливішою перевагою відкритої їм моральної істини. Одна з найважливіших умов повернення етичної думки на важкий шлях істини на його погляд полягає в тому, щоб не вдаватися до абстрактного мислення, а залишатися елементарним. Прийняти ситуацію такою, яка вона є, мати мужність і мудрість бачити біле білим, а чорне чорним і не намагатися змішувати їх в сіру масу. Людина – не ангел, і як істота земна, плотська вона не може не завдавати шкоди іншим життям. Однак людина (і саме це робить її поведінку етичною, моральною) може свідомо слідувати в своїх діях принципу благочиння перед життям, сприяючи його ствердженню скрізь, де це можливо, і зводячи до мінімуму шкоду, пов’язану з її існуванням і діяльністю.

Спорідненим є підхід до бачення можливих шляхів виходу з кризового стану Берншта Гугенбергера: ми живемо за доби планетарної відповідальності за світ, адже наше сьогодні – це доба “планетарної загрози світові”. Величина й далекосяжність відповідальності постійно скеровуються величиною й далекосяжністю нашої руйнівної сили. Ми відповідальні тому, що ми можемо руйнувати. Нечуване збільшення предметів людської відповідальності загалом впливає і на наші етичні орієнтири.

З огляду на жахливу загрозу екологічної катастрофи фундаментальне питання екологічної етики можна сформулювати таким чином: чи може природа за умов науково-технічної цивілізації бути витлумачена та обґрунтована як предмет етичної відповідальності людини? Одна з найважливіших проблем сучасної філософії – обґрунтування та застосування моральних норм і цінностей етики спільної відповідальності за умов глобальної екологічної кризи.

До числа необхідних передумов конструктивного подолання екологічної кризи належить міждисциплінарний підхід. Він передбачає: 1) людина повинна кардинально змінити ставлення до природи, тобто змінитись сама, 2) враховувати інтереси природи задля неї самої та подальшого існування людства, 3) усвідомити свою відповідальність за природу, відмовитися від надмірного споживання природних ресурсів, 4) зрозуміти, що справжня краса цього світу не в новому телефоні чи планшеті, а поруч з нами, потрібно лише озирнутись навколо, подивитися на світ власними очима. Тоді ми можемо отримати шанс на збереження життя взагалі.